

LOŠKO ŠOLSTVO V DRUGI POLOVICI 19. STOLETJA

Leto 1848 je poseglo tudi v šolstvo. Dolžnosti zemljiških gospodov do šolstva so morale prevzeti občine. Loški meščani so 1848 ponovno zahtevali, naj ukinejo glavno šolo v mestu, vendar niso uspeli.

Upravitelj glavne šole v tem obdobju Franc Rome je napisal v šolsko kroniko:

»Nemirno leto 1848 vihralo je zelo tudi zoper našo šolo. Teža je namreč vedno večji, rame pa, ki jo nosijo, vedno bolj slabe, so čedalje bolj občutljive in boleče. Kdor nosi torej omenjeno težo, drugega ne poskuša, kot jo otresti, naj bo potem, kar hoče... Denarja zmirom manj, stroškov vedno več; torej »roč šolo«, se je reklo. Ministrstvo o šolskih zadevah je pa 1849 neprimerno spoznalo, da bi se odpravila glavna šola loška in škofija je prevečeno posvarila nasprotnike glavne šole: tako se je vsem vihram ubranila in še — stoji!«¹

Za deško glavno šolo v Loki so prispevali mestna občina in tri cerkve z letnimi proračunskimi presežki in žitno bero.

Primanjkljaje pa so krili z dokladami k neposrednim in posrednim davkom.

Všolane občine so se hotele izogniti dajatvam in so začele ustanavljati lastne šole.² Tako je Žabnica ustanovila lastno trivialno šolo in se tako izognila letnemu prispevku 470 goldinarjev za loško glavno šolo.

Upravitelj Rome piše o tem v kroniki:

»Več ram torej nosi enako težo, težko sicer pa vendar se plačujejo stroški, dokler jih nosijo vse dozda k ti šoli prištete soseske. Z napravo že blizu dovoljene nove trivialne šole v Žabnici bi se pa naši šoli spodmaknil precej steber, ki se bo tako težko dal podotakniti.«¹

Deželna vlada je 1859 predlagala, naj bi Loka plačevala z dokladami k trošarini za vino in meso devet dvajsetin, dve občini vsaka po štiri dvajsetine, ena občina po dve dvajsetini, najmanjša občina Godešič pa eno dvajsetino. Razdelitev je bila v praksi neuporabna in deželna vlada je končno odredila, da plačajo občine 5,95 odstotkov doklade na neposredne davke.³

Franc Rome zaključuje svoje zapiske v kroniki z bojznijo, da bo glavna šola ukinjena; saj ima komaj 300 gold. dohodkov, stroškov pa kar 2224 goldinarjev letno.

»Zmirom večji stroški, manjši pa podpore, kaj kaže drugega kot nevarnost, da utegne razpasti naša glavna šola in da se bode tako neznansko spremenila otrokom dobra šolska hrana.«¹

Razmere pa so se vendar izboljšale.

Upravitelju Vincencu Majerju je uspelo, da so leta 1855 šoli dozidali nekaj prostorov in šola se je razširila v štirirazredno, 1894 pa v petrazredno.

Leta 1895 so kupili za 1400 goldinarjev sosedno hišo, dvignili poslopje za eno nadstropje in tako dobili nove učne prostore. Načrte za prezidavo je napravil ing. Franc Žužek. Šola je dobila obsežen vrt (8 a 25 m²), telovadišče in igrališče (384 m²).

Leta 1893 so na osnovni šoli ustanovili poseben oddelek za učence iz oddaljenih vasi, ki so imeli pouk v nedeljah po sedem ur, in sicer od začetka oktobra do konca novembra in od marca do konca julija.

Loško meščanstvo se je vse bolj zanimalo za šolstvo, se povezovalo z učitelji in skrbelo za šolo.

Leta 1886 je upravitelj Franc Papa poudarjal na učiteljski konferenci, da šola nujno potrebuje glasbilo, klavir ali harmonij. Zanj se poteguje že desetletja, a nikoli ni denarja. Loški meščani so takoj priskočili na pomoč.

Novembra 1886 je čitalnica s sodelovanjem pevskega zbora, v katerem so prepevali Johan Deisinger, Franc Papa, Andrej Polenšek, Lorenc Sušnik, Avgust Lorenc, Gottfried Krenner in dr. Anton Arko, pripravila koncert in dramsko predstavo. Čisti dobiček 17 goldinarjev 20 krajcarjev je dala osnovni šoli za nabavo harmonija.

Prostovoljne prispevke za harmonij so darovali tudi starši učencev. Nabrali so 84 goldinarjev 64 krajcarjev. Med meščani, ki so prispevali za harmonij, je 64 imen. Največ je prispeval tovarnar Alojz Krenner, in sicer 10 goldinarjev.

Harmonij so kupili na Dunaju za 125 goldinarjev, v Loko je prispel januarja 1887.

Da se je res Loka zavzela za šolo in učence, je vidno iz raznih prispevkov, ki so jih meščani namenili za revne učence in šolo.

Septembra 1887 je razstavil profesor Janez Šubic v gostilni Jurija Deisingerja 60 slik in podaril čisti dohodek 17 goldinarjev za revne učence deške osnovne šole.

Isto leto je strelski mojster Adolf Elsner oddal 18 goldinarjev dohodka od neke prireditve strelskega društva (Kapselschützenverein) za revne šolarje.

Tovarnar Alojz Krenner je umrl 1895 in v oporoki določil po 400 goldinarjev za deško in dekliško osnovno šolo.

Pouk na loški deški osnovni šoli je bil dvojezičen. V prvem in drugem razredu je bil pretežno slovenski. Tretji razred je bil glede jezika prehodni, v četrtem razredu pa je bil pouk pretežno nemški.

Predmetnik v šolskem letu 1869/70

	I. r.	II. r.	III. r.	IV. r.
krščanski nauk	1	2	3	4
slovenski jezik	8	3	3	4
nemški jezik	5	10	10	7
številjenje	2	3	4	4
pisanje	5	4	3	3
petje	2	2	2	2
risanje				2
sadjereja			1	1

Prvo slovensko letno poročilo je iz leta 1863, prve slovenske kataloge so vodili od 1881 dalje.³

V obdobju od 1848 do 1900 so službovali na loški deški osnovni šoli učitelji:

Mihael Arko, katehet	Edmond Lachainer
Karl Bernard	Franc Lesjak
Johan Bizjan, katehet	Vencenc Majer
Jožef Brešar, katehet	Franc Pápa
Ivan Cetelj	Janez Petrič, katehet
Leopold Cvek	Franc Podobnik
Janez Eppich	Andrej Praprotnik
Ferdinand Erker, katehet	Franc Praprotnik
Matija Erzar, katehet	Andrej Ramoveš, katehet
Jožef Eržen	Franc Rihar, katehet
Valentin Eržen, katehet	Franc Rome
Jožef Kramer	Lorenc Sadar
Gottfried Krenner	Franc Seepacher
Franc S. Finžgar, katehet	Ivan Sorčan
Julij Flis	Johan Tomažič, katehet
Filip Formacher	Jakob Toppolis
Janez Gorjanc	Mihael Verbič
Mihael Himmer	Feliks Verhovec
N. Kajhič	Mihael Viktor
Franc Kokalj	Jožef Svetlič
Ivan Kopfer	Karol Završnik
Ivan Kuhar	Jožef Ziherl
Friderik Kramer	Simon Zupan ^{1, 5}

Učiteljstvo je po letu 1848 pridobilo na ugledu. Cerkovniška služba se je ločila od učiteljske.

Leta 1849 se sicer pritožuje učitelj Andrej Praprotnik v listu Slovenija, da so učiteljski dohodki še zmeraj tako odmerjeni kot v jožefinski dobi — 130 goldinarjev na leto. Vratarju pa plačujejo po 300 goldinarjev na leto, hišnemu hlapcu pa 250 goldinarjev na leto.⁶

Pozneje so se dohodki zvišali. Tako so imeli učitelji v šolskem letu 1890/91 v I. plačilnem razredu po 700 goldinarjev na leto, v II. po 600 goldinarjev na leto, v III. po 500 goldinarjev in v IV. razredu po 450 goldinarjev letno.¹

Učiteljstvo se je izobraževalo v triletnem in štiriletnem učiteljišču v Ljubljani, na pedagoških tečajih in na sestankih in zborovanjih. Enkrat mesečno so imeli šolske konference. Izmenjavali so svoje izkušnje, kupovali pedagoške knjige in v Loki ustanovili šolsko knjižnico za učence in svojo pedagoško knjižnico. Tako so učitelji iz Škofje Loke, Poljan in Železnikov prostovoljno mesečno prispevali po 5 krajcarjev za strokovno knjižnico v Loki.⁷

Med loškimi učitelji so znana imena z literarnega in pedagoškega področja.

Andrej Praprotnik (rojen 1827 v Podbrezjah, umrl 1895 v Ljubljani) je v Loki služboval od 1851 do 1852. Znan je kot šolnik, pesnik in pisatelj. V Vedežu je objavil 1850 Izgleda pisem mladim šolarjem v vajo. Objavil je Spisje za slovensko mladino, Ljubljana 1852, 1866, 1873, 1881. Od 1861 do 1872 in od 1882 do 1889 je bil urednik Učiteljskega tovarša.

Franc S. Finžgar je služboval na loški šoli v letih 1899 in 1900.

Jožef Kramer — Po stari fotografiji
Kramerjeve družine

Z dolgoletnim službovanjem v Loki so se odlikovali v tem obdobju:

Jožef Kramer, ki je 1870 dobil odlikovanje zlati križec za 51-letno službovanje, Leopold Cvek, ki je umrl v Loki 1862 po 38-letnem službovanju na loški osnovni šoli, in Franc Pápa, ki je vodil deško osnovno šolo od 1884 dalje.

Šolo so vodili v tem obdobju nadučitelji:

Franc Rome, Vencenc Majer, Lorenc Sadar, Ivan Cetelj, Franc Pápa.

Ko je država sprejela financiranje učiteljstva iz davčnih virov in jim omogočila življenje brez cerkveniškopravil, je spremenila tudi nadzorstvo nad osnovnimi šolami. Zakon o odnosu med šolo in cerkvijo z dne 25. maja 1868 je odločil, da pripada državi najvišje šolsko nadzorstvo vsega pouka in vzgoje. Izvaja ga z organi, ki jih zakon za to določa.

Po novem zakonu so se deželne vlade, okrajna glavarstva in občinski zastopniki ukvarjali z ekonomskimi in administrativnimi šolskimi zadevami. Pedagoško delo in vsebinsko nadzorstvo pouka ter učiteljevega vedenja pa so še vedno prepuščali župnikom, dekanom in škofijskim nadzornikom.⁸

Loško osnovno šolo so nadzirali

okrajni šolski nadzorniki:

prof. Henrik Pirker, učitelj Andrej Žumer, nadučitelj Ferdinand Kalinger, inšpektor Alojz Krenner;

deželni šolski nadzorniki:

šolski svetnik Jakob Smolej, direktor drž. gimnazije v Ljubljani, deželni inšpektor Jožef Šuman;

mestni inšpektorji:

farni inšpektor Jožef Kobler, dekan Stare Loke Franc Kumer in dekan M. Kožuh.

Število učencev na deški osnovni šoli se je vrtelo okoli 200, v nedeljski šoli okoli 100. V šolskem letu 1869/70 je bilo rednih učencev 192, nedeljskih 125, naslednje leto rednih 192, nedeljskih 63.¹

Solsko leto se je pričelo 18. septembra in se končalo 25. julija. Enkrat letno so učitelji peljali učence na izlet v Crngrob, na Jošta ali skozi Vintgar na Bled.

Vse šolsko življenje je bilo prepojeno z verskimi obredi in avstrijsko miselnostjo. Šolsko leto so pričeli z mašo k sv. Duhu, učenci so morali obiskovati v spremstvu učiteljev ob torkih in petkih službo božjo, udeleževali so se duhovnih vaj, slavnostno sprejemali in pozdravljali škofa Missio in škofa Antona Jegliča, ko sta prišla v Loko.

Ob smrti princa Rudolfa so zaprli šolo, ves učiteljski zbor pa se je napotil v Kranj in izrekel okrajnemu glavarju globoko sožalje.

Gospodična Mici Kocelli je 1889 darovala šolskim otrokom 138 cesarjevih podob in 7 slik Naš cesar.

Šolsko leto so končali s proslavo. Tako je 1887/88 nagovoril goste in učence upravitelj Fran Pápa. Učiteljem se je zahvalil za trud učenec 4. razreda Franc Verhunec. Okrajni glavar Merk pa je pozval mladino k ljubezni in vdanosti vladarju. Iz zlate knjige je prebral imena odličnjakov.

Popoldne pa so učence pogostili s kruhom, vinom, češnjami in sirom.

Kakšne razmere so vladale v takratnem šolstvu in kako so gledali takratni vzgojitelji na nravstveno življenje učencev, priča zapis upravitelja Franca Pápa v šolski kroniki 1891/92, 1. julija: Na konferenci so sklenili, da najamejo za šolske namene vrt, ki meji na šolski vrt. Do tedaj ga je užival šolski katehet in ga oddajal privatnikom. Vrt so uporabljali za sušenje perila in zadnje čase celo za norenje. Postavili so gugalnico, ki so jo uporabljale deklice, stare 16 do 20 let, celo med šolskim poukom, kar so z dopadenjem gledali učenci višjih razredov, ki so imeli skozi okna razgled na vrt. Na vrtnem plotu pa so učenci lahko opazovali izreze na ženskem perilu, ki se je tam sušilo. Šolski upravitelj se je čutil primoranega, da odpravi to »nečistost« (Unzucht). Zaradi tega pa si je nakopal veliko sovraštvo pri neki znani loški družini. »Bolje je krivico trpeti, kakor krivico povzročati,« pripominja kronist.¹

Med učenci je bilo veliko revnih. Hrano so dobivali pri uršulinkah in v mnogih loških hišah.

Med učenci so kosile različne nalezljive bolezni, tako tifus, škrlatinka, ošpice in drugo. Vsako leto je v kroniki vpisanih nekaj umrlih učencev.

Uspehi učencev so bili srednji. V šolskem letu 1897/98 se je vpisalo 291 učencev, ob koncu leta jih je ostalo 270, od teh jih je dovršilo razred 138.

Od 75 učencev IV. in V. razreda jih je dovršilo razred 48, za prestop na srednjo šolo pa se jih je javilo 21.⁹

Loška osnovna šola je tako v zadnjih desetletjih 19. stoletja dobojevala svoj boj za obstanek in se razširila od nekdanje trirazrednice v petrazredno osnovno šolo z obsežnim poslopjem, vrtom in telovadiščem.

Tudi uršulinska dekliška vnanja šola se je 1856 razvila iz trirazrednice v štirirazrednico. Pravico javnosti je dobila 6. aprila 1872.

Uršulinke so vnanji šoli pridružile 1889 nedeljsko šolo, ki so jo obiskovale vse leto dekleta stara 20 let in še čez ob nedeljah od 14. do 16. ure. Isto leto so ustanovile ponavljalno šolo ob četrtek popoldne. Obiskovale so jo deklice, ki niso mogle hoditi v redno šolo, od novembra do aprila. Leta 1893 so uršu-

linke odprle za dekleta iz oddaljenih vasi gorsko šolo. Pouk so imele ob četrtekih ves dan, in sicer od marca do konca julija in od oktobra do 31. novembra.

Otroški vrtec za deklice so ustanovile uršulinke 1894.

Uršulinke so kupile 1890 od gospoda Baumgartnerja loški grad in vanj preselile notranjo šolo in internat. Podrle so stolp, zgradile veliko dvorano, uredile velikanski vrt (17 johov), postavile izolirnico daleč od internata za bolne dijakinje. Leta 1901 so uršulinke zgradile lasten vodovod in lastno kopaljšče.

Slikarije je preskrbel slikar profesor Šubic. Pouk v dekliški vnanji šoli je bil samo slovenski.¹⁰

Loka je imela ob koncu 19. stoletja šolstvo tako razvito kot malokatero mesto v Sloveniji. Osnovne šole niso obiskovali le mestni otroci, dečki in deklice, ampak so poskrbeli tudi za otroke iz oddaljenih vasi.

Literatura :

1 Chronik der Volksschule zu Bischoflack. Kratke zgodovinske črtice o glavni šoli v Loki. Rokopisni zapiski. Slovenski uvod je napisal upravitelj Franc Rome, od 1879 so zapiski v nemščini, od 1884 do 1906 je vodil kroniko nadučitelj Franc Pápa. Kronika je v arhivu škofjeloške osemletne osnovne šole. Nanjo me je opozorila in mi jo preskrbela tov. Gojničeva, za kar se ji toplo zahvaljujem. — 2 Vlado Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem III. 1966, str. 178. — 3 Schmidt, str. 179. — 4 Letno poročilo deške ljudske šole 1871. — 5 Letno poročilo deške ljudske šole 1890/91; Nekoliko črtic iz zgodovine škofjeloške deške šole, Fride-rik Kramer. — 6 Schmidt, str. 41. — 7 Schmidt, str. 62. — 8 Schmidt, str. 250. — 9 Letno poročilo deške osnovne šole v Škofji Loki za šolsko leto 1897/98. — 10 Letno poročilo dekliškega penzionata Škofja Loka 1903/4.

Résumé

L'ENSEIGNEMENT À ŠKOFJA LOKA DANS LA DEUXIÈME MOITIÉ DU 19e SIÈCLE

Après l'année 1848, les devoirs des seigneurs fonciers envers l'enseignement passèrent sur les communes. Les citoyens de Škofja Loka exigèrent de nouveau que l'école principale fût supprimée, mais ils ne réussirent pas.

Le gouvernement ordonna que les communes payent des suppléments spéciaux sur les impôts directs. Les citoyens de Loka aidaient l'école par des contributions volontaires et par des legs.

En 1855 on ajouta à l'école plusieurs salles, de sorte qu'elle s'élargit en une école à quatre classes. En 1895 on acheta encore la maison voisine et on fit élever l'édifice d'un étage, tandis que déjà en 1894 l'école s'était agrandie et était devenue une école à cinq classes.

En 1893 on fonda à l'école une classe spéciale pour les élèves des villages éloignés qui avaient sept leçons de classe tous les dimanches.

L'enseignement à l'école élémentaire des garçons était bilingue, dans les premières classes c'était le slovène qui dominait, dans les dernières c'était l'allemand.

Les enseignants fondèrent à Loka une bibliothèque professionnelle pour laquelle les enseignants de Loka, de Poljane et de Železniki donnaient des contributions volontaires de 5 kreutzers par mois.

La surveillance économique et administrative de l'enseignement passa à la compétence de l'Etat, tandis que le souci pour le contenu de l'enseignement était toujours confié aux curés, aux doyens et aux inspecteurs épiscopaux.

L'école élémentaire externe des ursulines passa en 1856 de trois à quatre classes, en 1889 les ursulines y ajoutèrent encore l'école de dimanche et l'école de répétition qui avait des cours tous les jeudis après-midi; en 1893 elles fondèrent aussi une école montagnarde pour les jeunes filles des villages éloignés. L'école maternelle pour petites filles fut fondée en 1894.

L'école élémentaire externe obtint le droit de l'institution publique en 1872.

En 1890 les ursulines achetèrent le château de Loka et y installèrent leur école interne. Elles firent détruire la tour, elles construisirent une grande salle, aménagèrent le jardin et arrangèrent une pièce isolée pour les malades. En 1901 elles firent construire leur propre conduite d'eau et leurs propres bains.